

ПУСТОВА Н.О.

кандидат екон. наук, доц.

доцент кафедри економіки і підприємництва

Херсонський національний технічний університет

Бериславське шосе, 24, Херсон, Україна

E-mail: nataliia.pustovaja@gmail.com

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВ

У статті досліджується проблема розвитку та реалізації експортного потенціалу експортного потенціалу агропромислового комплексу України (АПК). Проаналізовано основні тенденції вдосконалення всіх його складових та визначено напрями забезпечення ефективного його розвитку в сучасних умовах.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, експортний потенціал, інтеграційні процеси України

PUSTOVA N.O.

PhD (Economics), Associate Professor

Associate Professor at the Department of Economics and Entrepreneurship,

Kherson National Technical University

Beryslavskoe highway, 24, Kherson, Ukraine

E-mail: nataliia.pustovaja@gmail.com

EXPORT POTENTIAL OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE WITHIN THE CONTEXT OF CURRENT INTEGRATION ENVIRONMENT

This article deals with development and implementation problems of the export potential of the agro-industrial complex of Ukraine (AIC). The primary trends of improvement of the AIC components were considered and the lines of efficient development under current conditions were defined.

Keywords: agro-industrial complex, export potential, integration processes of Ukraine

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Інтеграція економіки України у світове господарство та її ефективність значною мірою залежить від наявних експортних ресурсів країни. Запорукою успішного економічного розвитку і глобального позиціонування України є конкурентоспроможний розвиток експортного потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу (АПК).

В сучасних умовах важливим аспектом розвитку АПК України є удосконалення зовнішньоекономічної діяльності та реалізація експортних можливостей підприємств агропромислового комплексу. Разом з тим, значною мірою розвиток експортної складової агропромислового потенціалу України залежить від вдосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, впливу факторів, що забезпечують підвищення ефективності експортних операцій в АПК.

Оцінка національних умов і факторів щодо використання експортних можливостей підприємств агропромислового комплексу України, подальший розвиток теоретичних основ регулювання їх експортного потенціалу визначили мету даного дослідження.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. В сучасних умовах значна увага багатьох вітчизняних науковців зосереджена на дослідженні проблем формування і практичної реалізації експортного потенціалу України. Цим проблемам присвячені окремі праці В.Г. Андрійчука, І.В. Бурковського, З.Н. Бочасвої, В.Р. Сіденка, А.С. Філіпенка, Д.В. Шевельова та інших.

Оцінка проблем, перспективи розвитку експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу України відображені в наукових працях П.Т. Саблука, П.І. Гайдуцького, А.І. Гордійчука, А.М. Кандиби, В.В. Юрчишина та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тенденції та сучасний стан розвитку світових інтеграційних процесів зумовили нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток вітчизняних підприємств, які виготовляють засоби виробництва, комбікорми, хімічні добрива. Проте їх можливості при здійсненні зовнішньоекономічних операцій недостатньо використані. Тому є досить актуальним пошук

внутрішніх джерел та шляхів активізації їх зовнішньоекономічної діяльності за рахунок нарощування експортного потенціалу всіх складових агропромислового України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Визначальною ознакою розвитку всього агропромислового комплексу України є активізація інтеграційних процесів у світовій економічній, в тому числі й в агро продовольчій, системах. Вихід на міжнародні торговельні ринки визначили основні завдання підприємств щодо реалізації власних експортних пріоритетів.

Агропромисловий комплекс являє собою сукупність виробничо взаємопов'язаних підприємств, які займаються вирощуванням, зберіганням, заготівлею, транспортуванням, переробкою і реалізацією сільськогосподарської продукції, а також обслуговуючих та допоміжних підприємств і організацій. АПК є важливою частиною національної економіки України: тут сконцентровано понад третини всіх виробничих ресурсів суспільства. За обсягом і чисельністю використовуваних природних (земельних, водних) та трудових ресурсів у сільському господарстві національний агропромисловий комплекс є унікальним у Європі [1]. Стан АПК, зміни, що відбуваються в його структурі, істотним чином впливають на соціальну політику, продовольчу безпеку країни, на формування високоефективного конкурентоспроможного агропродовольчого комплексу держави.

Динамічні процеси розвитку світових продовольчих ринків зумовили структурні зміни в експорті продукції сільського господарства і харчової промисловості, тобто продукції агропродовольчого комплексу. Проте необхідно зазначити, що об'єктивні зовнішні та внутрішні чинники економічного середовища негативно вплинули на розвиток експортних можливостей цієї складової агропромислового комплексу України. Якщо загальний обсяг експорту товарів України мав негативну тенденцію і зменшився за останні роки більш як на 47%, а обсяг агропродовольчого експорту в середньому зменшився на 14,5%, то частка останнього в загальному обсязі експорту країни має позитивну динаміку, залишається значно високою та зросла на 38% (табл. 1). У 2014 році порівняно з 2013 роком обсяг експорту продукції сільського господарства й харчової промисловості зменшився на 14,9%, водночас частка експорту в загальному обсязі зовнішньоторговельного обороту країни зросла з 26,9% до 30,9%.

Беручи до уваги дані 2016 року варто зазначити що експортний потенціал цієї галузі, під яким розуміється обсяг сільськогосподарської продукції, який національна економіка може виробити та реалізувати за межами країни, поступово покращується. У 2016 році експорт продукції агропродовольчого комплексу збільшився на 718,6 млн. дол. США, порівняно з 2015 р., а частка його у загальному обсязі експорту за цей же період зросла з 38,2% до 42%. Це свідчить про значний експортний потенціал сільського господарства та є базою активізації роботи переробних підприємств харчової промисловості та інших підгалузей сільськогосподарського виробництва.

Але аналіз структури агропродовольчого експорту підтверджує наявність значних галузевих диспропорцій. Так, близько 53% загального обсягу експорту сільськогосподарської продукції і продовольства становить продукція рослинного походження. При цьому найбільша частка у загальному обсязі експорту продукції рослинництва (більше 72%) припадає на зернову групу. Існує стійка тенденція (близько 23%) щодо експортної орієнтації продукції олійно-жирового комплексу.

Обсяг експорту продукції харчової промисловості, як складової агро продовольчого комплексу, має негативні тенденції. За останні роки частка готових харчових продуктів у загальній вартості експортованої сільськогосподарської продукції та продовольства зменшувалась від 20,9% у 2013 р. до 16% у 2016 р. [4].

Таблиця 1

Обсяги експорту продукції агропродовольчого комплексу України

Показники	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
1. Загальний обсяг експорту товарів, млн. дол. США	68809,8	63312,0	53901,7	38127,1	36361,7
2. Обсяг агропродовольчого експорту, млн. дол. США - всього:	17880,6	17024,3	16668,9	14563,1	15281,7
-у тому числі продукти тваринного походження	961,3	1084,1	1014,5	823,4	775,0
- продукти рослинного походження	9213,9	8875,9	8736,1	7971,5	8093,7

- жири та олії тваринного та рослинного походження	4211,5	3507,1	3822,0	3299,8	3963,0
- готові харчові продукти	3493,9	3557,2	3096,3	2468,4	2450,0
3. Частка агропродовольчого експорту в загальному обсязі експорту товарів, %	26,0	26,9	30,9	38,2	42,0

Складено та розраховано за даними [8]

Якщо враховувати те, що конкурентоспроможна продукція повинна мати не лише якісні, цінові, а й фіксовані канали збуту, то з погляду на це серед основних товарів вітчизняного агропродовольчого експорту найбільш конкурентоспроможною на світовому ринку залишається пшениця, обсяги експорту якої є не лише значними, але й найбільшою мірою збалансованими за напрямками поставок – приблизно по третині в країни Європи, Азії та Африки. Таку ж характеристику мають диверсифікований збут кукурудзи та соняшnikової олії [2, с.151].

Необхідно врахувати і те, що в глобальному середовищі перспективи нарощування агропродовольчого експорту визначаються з урахуванням рентабельності виробництва, конкурентоспроможності й ефективності експорту кожного виду продукції. Загальний рівень конкурентоспроможності національної економіки в сучасних умовах, в т.ч. й аграрного сектора, визначається експертами як низький. Так, згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму Global Competitiveness Report 2015-2016, за своєю конкурентоспроможністю Україна посіла 79-е місце серед 140 держав (за рік Україна втратила три позиції, опустившись з 76-го місця [5]). Високий рівень збитковості українського сільськогосподарського виробництва, техніко-технологічна відсталість агросфери є основними чинниками низького рівня її конкурентоспроможності.

Результати дослідження свідчать, що основними причинами збитковості виробництва продукції в підприємствах АПК України є використання застарілих технологій вирощування сільськогосподарських культур і утримання тварин, низький рівень інтенсифікації виробництва, фінансового та кредитного забезпечення, що призводить до виробництва неконкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Так, за показниками кількості тракторів на 1000 га пашні Україна відстає від країн з розвинутою ринковою економікою в 16 разів, а зернозбиральних комбайнів – в 30 разів [6].

Показники кількості сільськогосподарської техніки на 1000 га пашні, встановлені FAO – Продовольчою та Сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй, враховує показники виробництва сільськогосподарської техніки як складової всього агропромислового комплексу.

Національні обсяги виробництва сільськогосподарської техніки також мають негативну тенденцію (табл.2). Так, виробництво тракторів для сільського господарства зменшилось за останні роки на 39,7%, борон дискових – на 72,8 %, розпушувачів та культиваторів – на 50,0%, а зернозбиральних комбайнів – з 399 шт. у 2011 році до 30 шт. у 2014 році, тобто на 92,5%.

Таблиця 2

Обсяги виробництва сільськогосподарської техніки підприємствами України

Види сільськогосподарської техніки	Роки				2014 р. у% до 2011р.
	2011	2012	2013	2014	
Трактори для сільського та лісового господарства, тис. шт.	6,8	5,3	4,3	4,1	60,3
Розпушувачі та культиватори, тис. шт.	7,4	4,7	4,4	3,7	50,0
Борони дискові, тис. шт.	7,4	1,6	2,0	2,0	27,2
Сівалки, тис. шт.	4,9	2,7	3,6	3,0	61,2
Косарки (у т.ч. тракторні навісні різальні механізми), тис. шт.	2,3	2,8	2,7	2,9	126,1
Комбайни зернозбиральні, шт.	399	59	68	30	7,5

Складено та розраховано за даними [8]

Розвиток конкурентоспроможного експортного потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу тісно пов'язаний з використанням мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин та препаратів, необхідних для розвитку тваринницьких галузей.

Динаміка застосування мінеральних добрив в Україні збігається з основними світовими тенденціями. За останні роки обсяг внесених мінеральних добрив в економічно розвинених країнах значно зменшився, що не відповідає науково обґрунтованим потребам, а це в свою чергу призводить до зниження родючості ґрунтів та продуктивності сільськогосподарських культур. Так, комплексні мінеральні добрива (N, P, K) в США вносять 208 кг/га, Німеччині – 238 кг/га, Великобританії – 365 кг/га, Франції – 277 кг/га, а лідером є Китай – 36500 кг/га [7].

В Україні ж при потребі калійних добрив 1900 кг/га вноситься 45,3 кг/га; фосфорних – при потребі 2400 кг/га – тільки 103,7 кг/га; азотних – при потребі 2300 кг/га – 413,1 кг/га [7].

Рівень вітчизняного виробництва мінеральних добрив також знизився за останні роки на 19,5%, що в натуральному виразі складає 2285 тис. т (проти 2840 тис. т у 2007 році) [8].

Необхідно також зазначити, що гостра і надзвичайна фінансово-економічна криза поставила національний агропромисловий комплекс у надзвичайно важке становище: він втрачає можливість навіть простого відтворення ресурсного потенціалу, а дефіцит матеріально-технічних й енергетичних ресурсів призводить до неефективного їх використання.

Водночас зберігаються передумови для закріплення стійкої позиції на міжнародних ринках аграрної продукції й створення конкурентоспроможного агропромислового комплексу [3, с.107]. Так, держава при формуванні свого продовольчого ринку надає пріоритет розвитку власного виробництва. Україна вже зараз за рахунок власного виробництва повністю забезпечує внутрішні потреби у таких продуктах, як молокопродукти, цукор, овочі, плоди, картопля, рослинна олія та ін. Це дозволяє запроваджувати додаткові заходи по відновленню спеціалізованих зон виробництва та експортної реалізації цих продуктів.

Для підвищення ефективності та забезпечення розвитку експортного потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу необхідно:

- удосконалювати взаємовідносини між ланками і підрозділами агропромислового комплексу;
- створити спеціалізовану фінансову систему обслуговування товаровиробників АПК;
- забезпечити виробництво високоякісної, екологічно чистої продукції за рахунок біологізації.

Статистичні дані вказують на наявність сталого динамічного попиту на екологічну продукцію на внутрішніх ринках розвинутих країн, тому формування і розвиток системи органічного сільського господарства країни є одним з пріоритетних напрямів розвитку його експортних можливостей;

- розвивати ринок сільськогосподарської техніки, вдосконалювати стратегії розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та хімічної промисловості. Заходи цього напрямку будуть сприяти повному забезпеченню агропромислового виробництва сучасною технікою, мінеральними добривами, хімічними засобами захисту рослин;

- розвивати виробництво продукції, яка сприяє зниженню імпорту цієї продукції – один із шляхів зменшення від'ємного сальдо в зовнішній торгівлі України. Збільшення імпорту продукції тваринництва (м'ясо птиці) за останні роки при збільшенні загального обсягу виробництва його в 2,5 рази – приклад наявності проблеми імпортозаміщення. Вирішення цього напрямку проблем – один з шляхів розширення експортних можливостей сільгоспвиробників;

- розвивати інтеграційні процеси у виробництві сільськогосподарської продукції та її промислової переробки з метою виготовлення високоякісних конкурентоспроможних кінцевих продуктів споживання. Активний розвиток кооперативів, агрохолдингів буде здійснювати прямий вплив і на структуру, і на динаміку експортно-імпортних операцій на зовнішніх ринках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Економічний розвиток України, взаємовідносини її із зовнішнім середовищем і становлення як рівноправного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, значною мірою залежать від здатності збалансовано використовувати свої внутрішні ресурси та нарощувати експортний потенціал. Одним із стратегічних напрямів аграрної політики держави є створення умов для нарощування обсягів і виробництва, і експорту сільськогосподарської продукції. Це дозволить гарантувати пріоритетність розвитку агропромислового комплексу, підвищити продовольчу безпеку і забезпечити розвиток експортних можливостей держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>

2.Сищук А.А., Клімович А.В. Експортний потенціал агропромислового комплексу України: проблеми та перспективи розвитку /А.А.Сищук, А.В.Клімович// Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.- 2011.- №20.- С.150-153.

3.Майданевич П.М. Сучасні тенденції розвитку підприємств аграрного сектору України/ П.М.Майданевич// Економіка АПК.- 2011.- №9.-С.107-110.

4. Сільське господарство України у 2015 році//[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. The World Economic Forum //[Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.weforum.org>

6.FAOSTAT//[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.fao.org/statistics/en/>

7.Екологічні аспекти //[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.novaecologia.org/voecos-1609-1.html>.

8. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України //[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES

1. Kontsepsiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku [The concept of State purpose-oriented programme of agro-industrial complex development for the period until 2020]. (n.d.). www.minagro.gov.ua. Retrieved from: <http://www.minagro.gov.ua> [in Ukrainian].

2.Syshchuk, A.A. Klimovych, A.V. (2011). Eksportnyi potentsial ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [Export potential of agro-industrial complex of Ukraine: challenges and opportunities of development]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky - The scientific reporter of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka*. - 20, 150-153 [in Ukrainian].

3. Maidanevych, P. M. (2011). Suchasni tendentsii rozvytku pidpriemstv ahrarnoho sektoru Ukrainy [Modern development tendencies of the enterprises of agro-industrial complex of Ukraine]. *Ekonomika APK – AIC Economy*, 9, 107-110 [in Ukrainian].

4. Silske hospodarstvo Ukrainy u 2015 rotsi [Agricultural industry in Ukraine in 2015]. (n.d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

5. Vsesvitnii Ekonomichnyi Forum [The World Economic Forum].(n.d.).www.weforum.org. Retrieved from : <http://www.weforum.org>. [in Ukrainian].

6. FAOSTAT [FAOSTAT]. (n.d.). www.fao.org. Retrieved from : <http://www.fao.org/statistics/en/> [in Ukrainian].

7. Nova ekolohiia. (n.d.).www.novaecologia.org. Retrieved from : <http://www.novaecologia.org/voecos-1609-1.html> [in Ukrainian].

8. Ofitsiiny veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy.- Official web site of the State Statistics Service of Ukraine www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].